

PËRZGJEDHJA DHE MËNYRA E TRAJTIMIT TË ÇËSHTJEVE HISTORIKE NË VEPRIMTARINË E ALI HADRI

Mbështetja dhe synimet

Akademik Ali Hadri ishte një erudit i pamohueshëm i kohës. Formimi i tij si intelektual dhe si shkencëtar ishte i mbështetur mirë, natyral dhe jo i imponuar. Se ishte kështu mund të vërtetohej lehtë ata që e kuptonin nga një takim i vetëm, por edhe nga veprimtaria e tij e konsiderueshme shkencore dhe shoqërore. Veç çështjeve të tjera intelektuale dhe shoqërore, akademik Ali Hadri i

kushtoi vëmendje të madhe përzgjedhjes dhe mënyrës së trajtimit të çështjeve historike, të cilat do të trajtohen në këtë qasje. Ai përsëriste shpeshherë se përzgjedhja e materies që duhej studiuar dhe trajtuar ishte gjysma e punës, ndërsa gjysma tjetër i përkiste tubimit, sistemit dhe mënyrës së trajtimit çështjeve shoqërore e intelektuale në përgjithësi, ndërsa çështjeve historike në veçanti. Që kjo të arrihej sipas tij çdo historian duhej të kishte përgatitje të mjaftueshme kulturo-arsimore, angazhim dhe sakrificë të nevojshme, të cilat mund të thuhet pa hezituat se ai i kishte vetë. Kjo ishte mbështetje e fortë që ai të kishte orientim të qartë në shkencë dhe në jetë në përgjithësi dhe si pasojë t'i shtrojë vetes kërkesa të qëndrueshme dhe me interes. Ali Hadri, mund të pohohet pa hezitim, ishte njohës i mirë i pothuajse të gjitha shkencave, veçanërisht atyre shoqërore. Se është kështu mund të dëshmohet lehtë nga përzgjedhja dhe mënyra e trajtimit të çështjeve

historike si në fushën e shkencës, ashtu edhe në veprimtarinë e tij të gjithmbarshme.

Përzgjedhje e kushtëzuar e çështjeve

Akademik Ali Hadri ishte një realist dhe një njohës i mirë i rrethanave dhe i rrjedhave historike. Kjo njohje u bë mbështetje edhe e përzgjedhjes së çështjeve për studim. Pasi mungonte sinteza e historisë së Kosovës ai gjatë gjithë jetës së tij pati këtë synim dhe për të u angazhua pa nda, kuptohet jo vetëm por me shokët, bashkëpunëtorët dhe pasuesit e tij. Në biseda të rëndomta nuk e fshihte kurrë faktin se dëshironte të shfrytëzonte metodën sintetike të studimit të së kaluarës, por deri në atë kohë nuk ishin krijuar rrethanat dhe që të bëhej kjo duhej vepruar si analist, që njëherazi kushtëzonte qasje empirike pa marrë parasysh a ishin ato monografike apo të natyrës tjetër. Si pasojë në planin e përgjithshëm të Entit të Historisë të shndërruar në Institut të Historisë, ku Ali Hadri ishte ndër themeluesit kryesorë dhe drejtor në të dy shkallët, synonte të shkruan historinë e komunave që duhej, që duhej t'i përgjigjeshin edhe anëve të këtij trualli shqiptar, e pastaj që ato të shkriheshin e sintetizoheshin në një vepër të vetme të përbashkët - historinë e Kosovës nëpër shekuj.

Në këtë frymë u shkruan disa mikro projekte të disa qyteteve apo anëve të tyre në kohë të caktuara si Mitrovica, Gjakova, Prishtina, Gjilani, Peja, Podujeva, Ferizaj, Kaçaniku etj., por ato nuk përfshinin historinë gjatë shekujve, që kuptohet ka mundësi të bëhet edhe në këtë kohë, para se të përgatitet historia e tërësishme e Kosovës në kohë dhe hapësirë. Si do që të jetë monografitë e përmendura janë të mirëseardhura me rastin e shkrimit të historisë së tërësishme të Kosovës. Në këtë frymë u bë edhe grumbullimi i materialeve në Institut, por edhe në Arkivin e Kosovës, ku Ali Hadri pati ndikim të madh në punën dhe veprimtarinë e tij. Duhet përmendur edhe të dhënë se Ali Hadri diti mirë të bind edhe politikanët e kohës në nevojën e studimit të së kaluarës së Kosovës, sepse pa ndriçimin e saj as ata nuk e kishin pozitën e sigurt, siç ndodhte me tërë Kosovën si etnitet politik i Serbisë dhe i Jugosllavisë.

Ruajtja dhe ngritja e pozitës së Kosovës në kuadër të Serbisë dhe të Jugosllavisë në frymën politike ishte e varur shumë edhe nga e kaluara, veçanërisht ajo pas vitit 1918. Mirëpo, duke arsyetuar se kjo nuk mund të bëhej pa një hyrje të thukët studimet për historinë e Kosovës u thelluan deri në antikë, duke zgjeruar kështu atë edhe në hapësirë dhe kohë.

Përgatitja e shkëlqyeshme, aftësia e rrallë e komunikimit dhe besimi i madh në vetvete ndihmuan akademik Ali Hadrin që synimet për studimin, trajtimin dhe shqyrtimin t'i shtrojë e arsyetojë mirë edhe me anë makro e mikro projektesh, në përpilimin e të cilave rrallë mund të gjeje edhe në mbarë Jugosllavinë e lëre më në Kosovë.

Makro dhe mikro projektet e Ali Hadri për studimin e historisë së një ane (visi) apo edhe të një çështjeje ishin paraparë aq shumë në imtësi sa gjatë sendërtimit rrallë mund të pësonin ndryshime. Nëse një pune të tillë i shtohen edhe arsyetimet shkencore, shoqërore e politike (qoftë edhe të kohës) nuk mund të injoroheshin apo mohoheshin planet dhe synimet e hulumtimeve dhe të studimeve të çështjeve të ndryshme nga e kaluara e Kosovës.

Përzgjedhjet e çështjeve historike për hulumtim, studim, trajtim dhe vlerësim nga ana e Ali Hadrit bëhej me aq akribi sa para një veprimtarie të tillë dorëzoheshin edhe armiqtë më të dëshmuar të historisë së shqiptarëve në përgjithësi dhe të atyre në Kosovë në veçanti. Kundërshtarët e afirmimit politik të Kosovës, pra edhe planeve të Ali Hadrit, hetuan synimet e tij që përpiquej t'i arrinte nëpërmjet studimit të së kaluarës, por nuk patën forcë t'i kundërviheshin dhe ta mohonin. Për këtë arsye dashur dhe padashur ata duhej të pajtoheshin me këtë historian ani pse këto rrjedha dhe rrethana fare nuk u pëlqenin. T'i kundërviheshin përzgjedhje së Ali Hadrit duhej një kalibër shkencëtar i sikur ai, ndërsa të tillët ishin të rrallë si në Serbi, ashtu edhe në Jugosllavi. Pasi dora e Ali Hadrit nuk mund të thyhej, politikanët dhe shkencëtarët jugosllavë vendosën ta puthnin, deri në çastin kur në mënyrë të paskrupull u sulmua. Ndryshe nuk mund të shpjegohej toleranca që i bëhej qëndrimeve, përzgjedhjeve dhe mënyrës së trajtimit të çështjeve historike, veçanërisht të marrëdhënieve serbo-shqiptare, kur qëndrimet e historianëve shqiptarë, të prirë nga Ali Hadri, ishin

diametralisht të kundërta me qëndrimet e jugosllavëve në përgjithësi, ndërsa të serbëve në veçanti.

Pasi në kohën kur jetoi dhe veproi Ali Hadri sundonin fitimtarët e së ashtuquajturës Lëvizje Nacionalçlirimtare mbizotëronin orientimet dhe synimet e tyre, që ishin dhe përhapeshin në themelet e këtij shteti artificial që nga viti 1918, që mbështeteshin kryesisht në bashkimin e sllavëve të jugut me sistemin e ashtuquajtur komunist. Pra, historia e manipuluar duhej t'i shërbente këtyre dy qëllimeve. Dhe, ashtu bëhej. Shqiptarët e nënshtuar nga sllavët e jugut (Kosovë, Maqedoni, Mal të Zi, Serbi) sipas shovinistëve jugosllavë nuk plotësonin asnjërin nga këto dy kushte. Vërtet ashtu ishte. Ata nuk ishin sllavë dhe nuk mund të bashkoheshin me sllavët pushtues, jetonin në trojet e tyre shekullore dhe veç kësaj edhe raporti i përbërjes së popullsisë ishte absolutisht në favor të tyre. Për të përmirësuar sido kudo gjendjen e tyre nën pushtim shumë shqiptarë të këtyre viseve morën pjesë në Luftën Nacionalçlirimtare. Që të marrin pjesë në këtë luftë gjatë kohës së saj nga ana e sllavëve shqiptarëve u ishte premtuar shumë, mirëpo pas kësaj lufte dhe fitores së aleatëve sllavët harruan premtimet, apo thënë ndryshe nuk iu përmbajtën atyre. Ali Hadri me shokë, duke dëshmuar të drejtën e shqiptarëve për vetëvendosje, të fituar edhe me gjak, trajtoi gjithanshëm dhe ajo u bë vokacion kryesor i tij, pra edhe lëndë e doktoratës së tij, e cila sikurse edhe shumë vepra të tilla të tjera me qasje në rrethana të reja është e pakapërcyeshme me rastin e shkrimit të historisë së Kosovës në tërësi, por edhe të pjesëve të saj në kohë dhe vende të ndryshme. Por Ali Hadri e dinte mirë se pa një diakroni antike nuk mund të arrihej kompletimi i së kaluarës së Kosovës, prandaj studentëve të tij u preferoi që të merreshin edhe mesjetë e antikë, siç veproi edhe vetë.

Në këtë frymë ai u mor veçanërisht me Lidhjen e Prizrenit, Rilindjen Kombëtare Shqiptare, së cilës i bëri një periodizim të pakapërcyeshëm edhe në ditët e sotshme, si dhe me çështje të tjera që do të duhej kohë e vend të përmendeshin.

I frymëzuar nga idetë kombëtare, por edhe nga patriotët e mëvonshëm kombëtarë Ali Hadri u bë edhe njëri nga nismëtarët e standardizimit të gjuhës shqipe. Për këtë gjë shkroi edhe një çështje

shumë të fuqishme, sintetike dhe me porosi që as sot e kësaj dite nuk është sendërtuar dhe si duket do të kalojë kohë që kjo të arrihet. Është fjala për bashkimin kombëtar, për të cilin profesor Ali Hadri u angazhua deri në vdekje, por kuptohet si realist që ishte duke respektuar zhvillimin evolutiv të rrjedhave dhe të ngjarjeve historike në Kosovë, Jugosllavi, Shqipëri, Ballkan, si dhe më gjerë. Socializmin dhe komunizmin si sistem dhe proces historik dëshironte ta shfrytëzonte maksimalisht dhe kjo nuk mbeti pa u hetuar nga kundërshtarët e emancipimit shqiptar dhe ata një njëherë haptazi dhe nëpërmjet formash të ndryshme (shtyp, radio, televizion) shprehën shqetësimet e tyre, madje këtyre shqetësimeve u dhanë edhe karakter politik dhe të sigurisë, prandaj nuk ngurruan që atyre t'u japin edhe formën juridike e Ali Hadri të ndiqet politikisht e juridikisht nga ana e pushtetarëve serbë e jugosllavë, por edhe të përkrahësve të tyre.

Format dhe mënyrat e trajtimit

Ndjekja dhe përcjellja e veprimtarisë dhe e jetës në përgjithësi e Ali Hadrit, si dhe shumicës së historianëve të kësaj kohe, ndikoi edhe në format dhe mënyrat e trajtimit të çështjeve shkencore historike dhe të jetës shoqërore dhe politike. Natyrisht shkrimet e Ali Hadrit edhe në këto rrethana mbizotëroheshin nga stili akademik dhe shkencor dhe ishte i skalitur dhe me veçori për lakmi edhe nga stilistët e njohur të asaj dhe të kësaj kohe. Thënë shkurt, shkrimet e tij ishin dhe mbetën edhe në ditët e sotshme shembull për të mirë se si duhej shkruar para së gjithash si shkencëtar, ndërsa në veçanti si historian. Ali Hadri si kur shkruante në mënyrë analitike, si kur shkruante në mënyrë sintetike (kështu më rrallë) tregonte mjeshtri të rrallë shkrimi. Shkrimet e tij ishin të kapshme si për lexuesin e rëndomtë, por me shkrimet e studimet e tij mbeteshin të kënaqur edhe akademikët.

Ani pse në atë kohë nuk ishte e përhapur në masë të madhe eseja si formë e shkrimit, shkrimet e Ali Hadrit edhe pse të stilit “të thatë” shkencor lexoheshin me ëndje, veç tjerash edhe për shkak të synimeve të tyre, që kuptohet janë elemente të domosdoshme të një eseje të mirë historike. Me këtë rast duhet veçuar patjetër edhe ora-

torinë e tij të rrallë e cila fuqizohej aty për aty, kur polemizonte me kundërshtarët e mendimeve dhe të qëndrimeve të tij kur me argumente dhe mënyrë adekuate çarmatoste ata që përpiqeshin t'i kundërshtonin tezat dhe hipotezat e tij, por edhe kur reagonte apo edhe shkruante kritikë e tij të njohura e të guximshme. Gjuha dhe stili i tij me këtë rast ruante të ashtuquajturën fshehtësi shkencore, ndërsa ishte më e prehtë se vetë shpata. Ai dinte të bëhej cinikë, por cinizmin nuk e preferonte kurrë dhe kjo mënyrë e shkrimit nuk mund të gjendet askund si në shkrimet e tij konsideronte se shprehja e mendimeve të drejtpërdrejta dhe të argumentuara ishin më të qëlluarat dhe ato duhej përdorur si në shkrimet studimore ashtu edhe në ato të kritikës apo edhe të reagimeve të ndryshme. Ishte mençuri e tij që para studentëve e shokëve nuk e fshihte që për atë që nuk dinte dhe për atë që për kohën nuk guxohej të shkruhej drejtë më mirë ishte të mos shkruhej fare. Ai ishte plotësisht i vetëdijshëm se në çfarë kohe jetonte dhe vepronte, përfillte evolucionin dhe çdo herë përpiqej që atë ta përshpejtojë për aq sa ishte e mundshme dhe kështu veproi edhe në përzgjedhjen dhe mënyrën e shkrimeve historike, por edhe në jetën e pasur politike.

SUMMARY

SELECTION AND METHODOLOGY OF HISTORICAL ASPECTS IN ALI HADRI'S WORK

As a researcher and intellectual Ali Hadri during all his life was attached to history, culture and education, as well as, to political and social developments. His work was of various character and relevant for his time. He recognized and selected issues of importance, while distinguished for original approach and methodology supported by achievements of historiography and archival documentation. Today, Hadri's method of selection and approach in dealing with issues could be seen as model for young generations.